

Suomalaisten aktivistien käyttämät pommit vuosina 1904–1905

Oulun yliopisto Historiatieteet

Historian kandidaatintutkielma

19.5.2021

Mika Tyry

Sisällys

JOHDANTO	3
1. Pommi-iskut aktivistien iskumenetelmäksi	7
2. Bobrikovin surmaamiseksi valmistetut pommit	10
3. Pakettipommi, idea Ruotsista	13
4. Aktivistien valmistamat heittopommit	16
5. Venäläiset sosialistivallankumoukselliset avustavat aktivisteja pommien valmistamisessa	22
Loppulause	28
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	30

JOHDANTO

”Terrorismi on hengenvaarallista vain paikallaolijoille sekä sitä harjoittaville!”¹
Tuntematon, Mazar-i-Sharif, Pohjois-Afganistan, 2012.

Yleisenä käsityksenä on ollut, ettei Suomessa ole esiintynyt terrorismia tai että Suomi on vain välillisesti joutunut sitä kohtaamaan. Suomella on kuitenkin ollut oma roolinsa terrorismin historiassa, vaikka sitä ei ole juuri 1900-luvun alun jälkeen Suomessa esiintynyt.² Venäjällä, johon Suomi suurruhtinaskuntana kuului, on ollut hyvin keskeinen rooli terrorismin historiassa.³

Suomalaisia aktivisteja ovat historiantutkimuksessa kaikki ne henkilöt, jotka ovat joko yksin tai johonkin ryhmään järjestäytyneinä suorittaneet iskuja tai valmistelleet aseellista vastarintaa Venäjän hallintoa vastaan Suomessa. Näihin kuuluvat kaikki vuosien 1904–1905 irralliset ja omaehtoiset terroriteot Venäjän valtaa vastaan, jotka palvelivat aktivistien poliittisia päämääriä.⁴

Tämän tutkimuksen päätutkimuskysymyksenä on selvittää minkä tyyppisiä pommeja aktivistit valmistivat ja käyttivät ensimmäisen sortokauden lopulla? Kysymystä tuetaan seuraavilla alakysymyksillä: Ketkä näitä pommeja valmistivat ja mistä pommin valmistajat saivat opit ja materiaalit pommeihinsa? Samalla selvitetään miksi tehtyjen pommi-iskujen tai niiden yritysten merkitykset ovat sortokauden historiantutkimuksessa jääneet lähes kokonaan tutkijoilta huomioimatta?

Tutkimuksen keskeiset käsitteet ovat: aktivisti, terrorismi, pommi-iskut ja pommit. Terrorismi on aina altavastaajan taktiikkaa, se on niin kutsuttua epäsymmetristä sotaa.⁵ Terroristit ovat lähes aina myös omassa liikkeessään radikaaleja ja tutkimus- ja lähdekirjallisuuden perusteella tämän saman havainnon voi tehdä Suomen sortokauden aktivisteilta.⁶

Terroristeista alettiin puhua 1800-luvun lopulla anarkistien ja sosialististen ääriryhmien yhteydessä, jotka käyttivät väkivaltaa hallitsevia monarkisteja vastaan.⁷ Aktivisti saattaa joskus

¹ Alkavan operaation tilannepäivityksessä Afganistanissa 15.7.2012 esitetty lause, jossa selvitettiin käynnistyvän ”*Clear and Hold*” operaation tarkoitusta ja merkitystä. Päiväkirja on kirjoittajan hallussa.

² Kullberg 2011, 10.

³ Keskisarja 2011, 10.

⁴ Vettenniemi 2019, 8.

⁵ Paronen Antti, ”Terrorismi ja sotataito” (art.). *Kylkirauta* 2/2015.

⁶ Kullberg 2011, 14–15.

⁷ Kullberg 2011, 17.

esiintyä lähes synonyyminä sanalle terroristi. Tutkimuskirjallisuus määrittelee terroria ja terrorismia seuraavasti:

*Terrorin ja terrorismin tarkka määrittely on vaikeaa, tyypillisesti terroristi tähtää poliittiseen muutokseen väkivaltaisoin keinoin, terrorin harjoittaja kylvää kauhua siviiliväestöön ja valtioterroriin turvatuvat lähinnä diktatuurit.*⁸

Tutkimuksen kategorisointi ei ole tarkka, mutta se voidaan sijoittaa osaksi rikoshistorian tai asehistorian aloja, ja se sivuaa myös poliittista historiaa. Koska tutkimuksessa tarkastellaan välinettä - pommia sekä ja niitä valmistaneita henkilöitä, kyse on myös materiaalisesta tai esinehistoriasta. Aihetta ei ole aikaisemmin tutkittu esinetutkimuksen näkökulmasta.

Tutkimusaineistona on käytetty Kansallisarkistossa olevaa Eino I. Parmasen kokoelmaa. Tämä usean kansion kokoelma koostuu Parmasen sortokausista koostamista haastatteluista, kertomuksista, kirjeistä, valokuvista ja lehtileikkeistä.⁹ Tutkimuksen lähteenä on käytetty myös Parmasen tästä materiaalista vuosina 1936–1941 julkaistua neliosaista *Taistelujen kirja*-kirjasarjaa. Muut aihetta tutkineet henkilöt ovat Matti Lauerma sekä Michael Futrell. Lauerma tarkasteli aihetta myös Venäjän kannalta. Hänen sortokauden tapahtumista kirjoittama artikkeli julkaistiin vuonna 1960 ilmestyneessä teoksessa *Venäläinen sortokausi Suomessa*. Ulkomaalaisista tutkijoista englantilainen Michael Futrell ehti haastatella vielä tapahtumiin osallistuneita elossa olleita henkilöitä omia tutkimustaan tehdessään. Futrell löysi paljon uutta tietoa suomalaisten aktivistien ja venäläisten sosialistivallankumouksellisten välisistä suhteista. Futrellin teos *Vallankumouksen etappimiehiä* ilmestyi vuonna 1963, jolloin tutkittuista tapahtumista oli kulunut jo lähes 60 vuotta.

Kansallisarkistoon on tallennettu Suomen Aktiivien Vastustuspuolueen (SAV) Taistelujärjestön vuosikertomus vuodelta 1904–1905. Vuosikertomuksessa kerrotaan hyvin seikkaperäisesti mitkä iskut olivat puolueen Taistelujärjestön suorittamia sekä miten nämä iskut valmisteltiin. Pommien valmistusohjeita tai tarkkoja kuvaelmia pommien rakenteesta ei vuosikertomuksesta kuitenkaan löydy. Käytettyjen pommien rakenteet sekä niissä käytetyt materiaalit ovat selvitetty muun aineiston perusteella.

Yhtenä lähdekokonaisuutena on käytetty sanomalehtiä, jotka tarjoavat vastauksia näihin asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Tarkat silminnäkijäkuvaukset sekä poliisin tekemien tut-

⁸ Vettenniemi 2019, 12.

⁹ Eino I. Parmanen kokoelma. Kansallisarkisto (KA).

kintojen tulokset ovat luettavissa aikakauden sanomalehdistä, joissa kerrotaan hyvin tarkasti ja yksityiskohtaisesti mitä tapahtui ja mitä poliisi oli saanut tutkimuksissaan pommista tai sen rakenteesta selville. Tätä aineistoa on haettu Kansalliskirjaston digitaalisesta aineistosta, jonka hakusanoina on käytetty sanoja, sanayhdistelmiä tai termejä: *dynamiitti*, *pommi*, *helvetinkone* ja *räjähdys*, sekä hakuja rajoittavia termiä: AND. Hakujen kohteena ovat olleet suomenkieliset sanomalehdet aikavälillä 1.6.1903 - 31.12.1905. Päivämäärät haulle on valittu iskujen tai niihin osallistuneiden henkilöiden kertomusten perusteella. Iskujen jälkeisinä päivinä ilmestyneet suurimmat paikallislehdet on silmäilty läpi kokonaisuudessaan. Haun aloittavalla päivämäärällä on ollut tarkoitus selvittää, onko aktivistien toiminnan alkuvaiheita saatavilla sanomalehdistä sellaisia tietoja, mitä muut lähteet eivät kertoneet. Haun päättävä päivämäärä on pommi-iskujen vuoden viimeinen päivä, jolloin viimeisestä toteutuneesta iskusta oli kulunut yli kolme kuukautta.

Tutkimuskirjallisuudessa esiintyy hyvin erilaisia näkemyksiä tai tulkintoja aktivistien käyttämistä pommeista. Tapahtumista sekä pommeista on usein kerrottu vain aihetta sivuten, aikaisempien tutkimusten keskittyessä vain aktivistien lopputuloksiltaan onnistuneisiin iskuihin. Nämä onnistuneet iskut toteutettiin muilla tavoin, ja tuloksiltaan epäonnistuneiksi tulkittuja pommi-iskuja ei näissä tutkimuksissa usein edes mainita. Lähimpänä tämän tutkimuksen näkökulmasta aihetta ovat käsitelleet historiantutkijat Teemu Keskisarja artikkelissaan *Terrorismin potentiaalinen pikkujättiläinen: poliittisen väkivallan sarastuskausi 1904–1906* sekä K.G. Olin kirjassaan *Aselaiva John Grafton*.

Ilmiöiden taustojen ja muotoutumiseen vaikuttaneiden tekijöiden ymmärtäminen ja selittäminen kuuluu humanistisen tutkimuksen ydinalueisiin. Ilmiön taustatekijöitä tutkitaan tapaustutkimuksena rajautumalla tiettyyn tai yksittäisiin tutkimuskohteisiin. Koska tutkittavaa kohteesta on olemassa vain rajallisesti aineistoa, on tutkimus toteutettu kokonaistutkimuksena, jossa on tutkittu kaikki ilmiöstä kertova tai sitä selittävä materiaali sekä esineet.¹⁰

Tutkimuksen metodina on hermeneutiikka, jossa tuotetaan tulkintoja sijoittamalla tutkittava kohde sen syntykontekstiin. Näin eri asioiden väliset yhteydet paljastuvat vähitellen, kuten palapeliä tehdessä tai salapoliisiromaania lukiessa.¹¹ Tutkija joutuu päättämään, mitä läh-

¹⁰ Menetelmäpolku, Ilmiöön vaikuttavien taustojen selvittäminen
<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/ongelmanasettelu/ilmioon-vaikuttavien-taustojen-selvittaminen>.

¹¹ Hermeneutiikka on menetelmä, joka tähtää tekstin ymmärtämiseen ja tulkintaan.

teet kertovat tai jättävät kertomatta. Pommi-iskuista epäiltyjen henkilöiden tai yksittäistausten varassa esitettäviin yleistäviin tulkintoihin sisältyy omat riskinsä erityisesti silloin, kun lähdeaineisto on niukkaa. Pommi-iskujen kaikkien yksityiskohtien varmistaminen ei ole enää mahdollista. Lähteitä sekä muuta tutkimusmateriaalia tarkastellessa syntyy kuitenkin hyvin selkeä ja yhtenäinen kuva siitä, minkä tyyppisiä ja millaisia pommeja aktivistit käyttivät.

Pommi-iskujen tapahtuma-aikana poliittisesti ja aatteellisesti hyvin erilaisia näkökantoja edustavat ryhmät tekivät kiivaasti yhteistyötä. Samoista tavoitteista syntynyt yhteistyö on voinut olla asia, jota ei ehkä ole haluttu myöhemmissä aktivistien toimintaa kertovissa historian tutkimuksissa korostaa. Tätä yhteistyötä tehtiin vuosina 1904–1905 hyvin paljon Venäjällä myöhemmin vuonna 1917 vallanottaneen bolševismin sekä Suomessa vuonna 1918 käydyssä sisällissodassa tappiolle jääneen osapuolen kanssa. Sisällissota erkaannutti osapuolet toisistaan lähes kokonaan, joten ensimmäisen sortokauden tarkkaa historian kulkua on ryhtytty tulkitsemaan huomattavan myöhään, vasta kolmekymmentä vuotta tapahtumien jälkeen.¹²

Ensimmäisessä luvussa käsittelen pommi-iskuihin johtaneita syitä, seuraavat luvut käsittelevät iskuissa käytettyjä pommeja kronologisessa järjestyksessä, näissä luvuissa tarkastellaan myös mitä kehitystä pommeissa, niissä käytetyissä materiaaleissa ja iskutavoissa ilmeni tai esiintyi. Viimeisessä luvussa tarkastelen työn tuloksia ja teen päätelmiä ja omia arvioita näiden perusteella.

¹² Metsämäki & Nisula 2004, 64–68; Vettenniemi 2019, 11–13; Futrell 1964, 14–20.

1. Pommi-iskut aktivistien iskumenetelmäksi

Kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikov surmattiin ampumalla heinäkuussa 1904. Saman vuoden lopulla perustettiin Ruotsissa Tukholmassa Suomen Aktiivinen Vastustuspuolue (SAV) sekä siihen kuulunut Taistelujärjestö, jonka tavoitteena oli kaikin mahdollisin keinoin, vaikka asein, vastustaa Venäjän ylivaltaa Suomessa.¹³ Työväellä oli oma salainen vallankumouksellinen puolue joka toteutti samoja suunnitelmia yhdessä tai erikseen SAV:n kanssa.¹⁴ SAV oli ottanut ensimmäiseksi tehtäväksi prokuraattori Eliel Soisalon-Soinisen surmaamisen. Taistelujärjestöön kuulunut Lennart Hohenthalin surmasi Soisalon-Soinisen ampumalla helmikuun 6. päivänä 1905.¹⁵ Kaikki seuraavat järjestön tekemät iskut yritettiin tämän jälkeen toteuttaa pelkästään pommien avulla.¹⁶ Suomessa piti olla keväällä 1905 kaksi pomminvalmistukseen kykenevää pajaa, mutta ammattitaito ei riittänyt toimivien pommienvalmistukseen.¹⁷ Suomen Aktiivisen Vastustuspuolueen vuosikertomus paljastaa että, pommi-iskujen suorittajat olivat työläistäustaisia aktivisteja, joille *vallankumouksellisen asian edistäminen työväen keskuudessa vallankumouksellisten työväenryhmien järjestämiseen, jolloin käytännölliset toimenpiteet ovat kokonaan jätetyt itse työmiehille.*¹⁸

Venäjän keisarikunnassa (1721–1917) harjoitettu terrorismi on yleensä jaettu neljään ideologiseen kategoriaan:

- 1) *vallankumoukselliset vasemmistososialistit*
- 2) *anarkistit*
- 3) *etniset kansallisuudet*
- 4) *oikeistoradikaalit*¹⁹

Monien suomalaisten näkökulmasta aktivistit olivat vapaustaistelijoita. Venäläisten näkökulmasta he olivat terroristeja. Suomalaisten aktivistien harjoittama terrorismi kuului edellä esitetyn ryhmittymisen mukaan Venäjän keisarikunnan etnisten kansallisuuksien harjoittamaan terrorismiin. Ensimmäisen sortokauden aikana ollut vielä havaittavissa, että toiminta olisi millään henkilöillä tai ryhmillä tähdännyt vallankumoukseen Suomessa. Suunnitelmana oli

¹³ Hallinnon vuosikertomus, toiminta vuosilta 1904–1905 esitetty vuosikokouksessa marraskuun 19.p 1905. Taistelujärjestön vuosikertomus, 19. Suomen Aktiivisen Vastustuspuolueen arkisto (SAVA). Kansallisarkisto (KA).

¹³ Taistelujärjestön vuosikertomus, 20–22. SAVA. KA.

¹⁴ Taistelujärjestön vuosikertomus, 19. SAVA. KA.

¹⁵ Taistelujärjestön vuosikertomus, 19. SAVA. KA.

¹⁶ Taistelujärjestön vuosikertomus, 20–22. SAVA. KA.

¹⁷ Kujala 1989, 108.

¹⁸ Hallinnon vuosikertomus. SAVA. KA. Ks. myös Metsämäki & Nisula 2004, 32.

¹⁹ Rocchi 2019, 7.

keväällä 1905 venäläisten sosialistivallankumouksellisten²⁰ aloittaessa kumouksen Pietarissa, että samaan aikaan aktivistit lamaannuttaisivat terrorilla Suomen ylimmän hallinnon ja syöksisivät sen vallasta.²¹ Suomalaisilla oli Venäjän vallankumoukseen liittyen vain avustava rooli; varsinaisen ratkaisun oli tarkoitus tapahtua Pietarissa.²² Vaikka Venäjän vallankumoukselliset olivatkin sosialisteja, se ei estänyt aktivisteja tekemästä yhteistyötä heidän kanssaan. Yhteyksiä venäläisten sosialistivallankumouksellisten kanssa pitivät Pariisissa vuonna 1904 loka-kuussa järjestetyn kokouksen²³ jälkeen ainoastaan ulkomailla olevat vastustuspuolueen jäsenet, jotka olivat taustaltaan akateemisia ja ruotsinkielisiä mutta eivät missään tapauksessa olleet sosialisteja.²⁴ Seuraava kokous järjestettiin huhtikuussa 1905 Genevessä, jonka jälkeen päätettiin suomalaisten aktivistien ja venäläiset sosialistivallankumouksellisten yhdessä toteuttamasta aseiden ja räjähteiden salakuljetushankkeesta.²⁵ Osa salakuljetettavista aseista ja räjähteistä oli tarkoitettu vallankumouksen aloittamiseen Venäjällä loppuvuodesta 1905.²⁶ Puolueen toimintakertomuksen mukaan lastissa oli: *3 tonnia 97 % nitroglyseriiniä sisältävää räjähdysainetta, Blasting-gelatiinia [...] 2 tonnia Blasting-gelatiinia aiottu meitä varten, jäännös venäläisille vallankumouksellisille.*²⁷ Venäläisillä sosialistivallankumouksellisilla oli pitkäaikaista kokemusta pommi-iskuista, sillä he olivat tehneet niitä Venäjän virkakoneistoa vastaan jo vuodesta 1902 lähtien.²⁸ Tulevan vallankumouksen valmistelua varten venäläiset lähettivät yhden pommiasiantuntijoistaan avustamaan suomalaisia aktivisteja pommien valmistamisessa.²⁹ Aktivistien jäsen Filemon Tidermann muistelee myöhemmin että, pommeissa käytettiin ensin Pariisista salakuljetettua venäläisten sosialistivallankumouksellisten valmistamaa dynamiittia.³⁰ Myöhemmin ryhdyttiin itse valmistamaan dynamiittia nitroglyseriinistä venäläiseltä asiantuntijalta saadun ohjeen mukaan.³¹

²⁰ Venäjän sosialistivallankumouksellinen puolue, kutsumanimi alkukirjainten mukaan SR - eserrät, suosivat avoimesti terrorismia. Puolue oli Venäjän suurin vasemmistopuolue. Vettenniemi 2019, 8; Futrell 1964, 58.

²¹ Metsämäki & Nisula 2004, 32.

²² Kujala 1995, 363.

²³ Pariisin konferenssi oli yleisvenäläinen vallankumoukskongressi, johon osallistui yhteensä kahdeksan Venäjällä toimineesta eri kansallisesta puolueesta tai liitosta. Kokous vaati yksinvaltiuden poistamista sekä yleiseen ääni-oikeuteen perustuvaa demokraattista hallintoa.

²⁴ Hallinnon vuosikertomus, 14. SAVA. KA. Ks myös Kujala 1995, 364; Lauerma 1960, 144–145.

²⁵ Keränen, Jorma (toim.) 1992, 11; Metsämäki & Nisula 2004, 32.

²⁶ Metsämäki & Nisula 2004, 32.

²⁷ Hallinnon vuosikertomus, 15. SAVA. KA.

²⁸ Daly 2004, 12.

²⁹ Jäljennös Filemon Tidermannin muistiinpanoista. Kansio XXIX. Parmasen kokoelmat. KA.

³⁰ Parmanen 1941, 678.

³¹ Taistelujärjestön vuosikertomus, 21. SAVA. KA. Ks. myös Parmanen 1939, 606–609.

Pommi-iskut ja niiden yritykset saivat kuitenkin osakseen huomiota ja aktivistit pääsivät lopulta tavoittelemaansa päämäärään lähes verettömästi. Epäonnistuneiden iskujen kohteeksi päätyneet henkilöt poistuivat maasta tai he eivät enää uskaltaneet jatkaa virantoimitustaan Suomessa.³²

³² "Uutisia Helsingistä". *Uusi Suometar* 26.8.1905; Kujala 2016, 13.

2. Bobrikovin surmaamiseksi valmistetut pommit

Kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikovin surmaa suunniteltiin Tähtitorninmäeltä pudotettavalla pommilla, jo noin vuotta ennen Suomen Aktiivisen Vastustuspuolueen sekä siihen kuuluneen Taistelujärjestön perustamista.³³ Neiti Elin Nylander ja herra Wolter Stenbäck tarkentavat antamassaan haastattelussa että, suunnitelman tästä ensimmäisestä iskusta olivat laatineet merikapteeni John William Nylander ja lääketieteen ylioppilas Lennart Hohenthal sekä insinööri Albert Collan. Vuotta myöhemmin nämä samat henkilöt olivat perustamassa Suomen Aktiivisen Vastustuspuolueen Taistelujärjestöä.³⁴ Collanilla oli jo aikaisempaa kokemusta pommien räjäyttämisestä, sillä hän oli itseksensä räjäytellyt niitä Oulunkylässä metsässä kotinsa lähistöllä.³⁵ Collan ryhtyi valmistamaan suunniteltuun iskuun soveltuvaa pommia sekä sytytintä. Iskusytyttimellä varustettu pommi oli tarkoitus pudottaa Bobrikovia ja hänen seuraettaan kohden, kun nämä olivat palaamassa Tähtitorninmäeltä sijaitsevasta kenraalikuvernöörin kansliasta kohti virka-asuntoa, joka sijaitsi Etelä-Esplanadilla.³⁶ Kahtena päivänä vuoden 1903 lopulla pommin pudottaja sekä avustajat olivat paikoillaan valmiina pommin kanssa, mutta sopivaa tilaisuutta ei tullut.³⁷ Vielä vuoden 1903 joulukuussa Nylander yritti kiivetä yöllä virka-asunnon vieressä sijaitsevan naapuritalon kautta kenraalikuvernöörin virka-asunnon katolle, mistä hänen oli tarkoitus pudottaa Collanin erikseen tätä tarkoitusta varten rakentama pommi savupiipun kautta Bobrikovin makuuhuoneeseen. Tämän pommin sytytysjärjestelmä on kuvattu Collanilta myöhemmin suoritetussa kotietsinnässä takavarikoidun muistikirjan sivulla.³⁸ Katolle oli kuitenkin rakennettu esteeksi vahva piikkilankaverkko, jonka ohi tai yli Nylander ei päässyt.³⁹

³³ Klinge 1969, 275.

³⁴ Neiti Elin Nylanderin ja Herra Wolter Stenbäckin haastattelussa 22/VII 1931 antamia tietoja. Kansio III. Parmasen kokoelmat. KA.

³⁵ Zetterberg 1988, 233.

³⁶ Parmanen Eino, ”Suurriistan ajo”. *Hakkapeliitta* 6.12.1932.

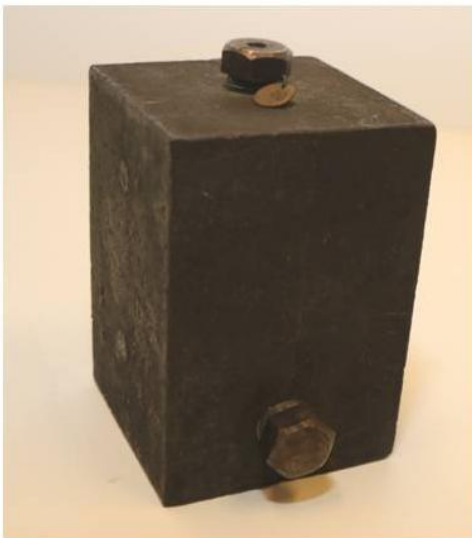
³⁷ Olin 1994, 75.

³⁸ A.J. Collan. Muistikirja. 2) A.J. Collan. Kotitarkastuksissa takavarikoitua aineistoa. Kenraalikuvernöörin kanslia (KKKA). KA.

³⁹ Olin 1994, 75.

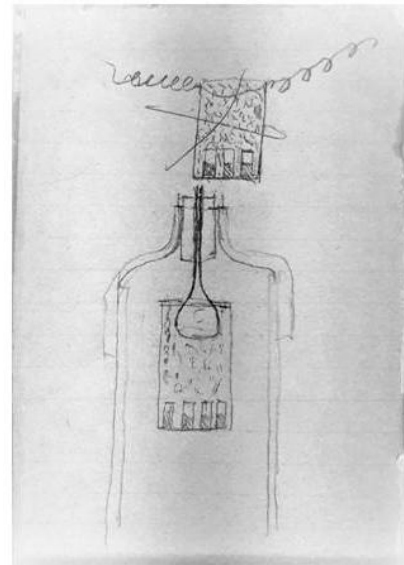
Vuoden 1904 alussa seuraavan iskun toteuttajaksi ilmoit-
tautuneelle Hohenthalille oli vuokrattu huone Fabianinka-
dulta Bobrikovin virka-asuntoa vastapäätä. Asunnon ikku-
nasta Hohenthalin oli tarkoitus, joko heittää pommi katua
pitkin kävelevää kenraalikuvernööriä kohden tai ampua
hänet. Iskua ei taaskaan ehditty toteuttaa, koska Bobriko-
vin seurue muutti jälleen yllättäen kulkureittiään.⁴⁰

Helmikuussa 1904 santarmit ryhtyivät pidättämään hank-
keessa mukana olleita henkilöitä. Hohenthal joutui muiden
murhayrityksessä mukana olleiden kanssa kuulusteluun ja
oli selvää, että poliisi oli saanut selville käynnissä olevista
salahankkeista. Fabianinkadulla olevat Collanin valmista-
mat pommit upotettiin Pohjoissataman jäältä avantoon.⁴¹

Kuva 2. Rikosmuseo, valokuva.
Poliisimuseon kokoelmassa oleva
kulmikas esine, jonka epäillään
olevan Bobrikovin surmaamiseksi
tehdyn pommin kuori.

Collanin pidätyksen yhteydessä häneltä
oli takavarikoitu papereita, kirjeitä sekä muistikirja.⁴²
Tämän Kansallisarkistossa olevan lähes tyhjän muisti-
kirjan yhdeltä aukeamalta löytyi piirroksia, jotka erit-
tään todennäköisesti kuvasivat hänen suunnittelemi-
ensa pommien sytytysjärjestelmiä. Yhdessä piirrokses-
sa oli versio sytyttimestä, jonka Collan oli hylännyt
yliviivaamalla. Hän oli myöhemmin jatkanut samaa
suunnitelmaa piirtämällä sen alle uuden parannellun
version siitä. Suunnitelman mukaan pommissa oli nel-
jä nallia, jotka oli asennettu pullomaiseen, kierteellä
varustettuun kaksiosaiseen runkoon. Piirroksista ei
selviä miten nallit oli tarkoitus sytyttää.⁴³ Piirros ei muistuta Poliisimuseon kokoelmassa ole-
vaa esinettä⁴⁴, jonka uskotaan olevan yhden Bobrikovia varten tehdyistä pommeista. Tämä

Kuva 1. Pullomainen pommi.
Collanilta takavarikoidun
muistikirjan sivulta 25 löytyvä
piirros pommista sekä sen
sytyttimestä. A.J. Collan.
Muistikirja. Kotitarkastuksissa
takavarikoitua aineistoa. KKKA.
KA.

⁴⁰ Olin 1994, 74.

⁴¹ Zetterberg 1988, 234.

⁴² A.J. Collanin muistikirja. Kotitarkastuksissa takavarikoitua aineistoa. KKKA. KA.

⁴³ A.J. Collanin muistikirjan sivu 25. Kotitarkastuksissa takavarikoitua aineistoa. KKKA. KA.

pommiksi epäilty esine on valurautainen, vahvaseinäinen ja kuution muotoinen, ja siinä on kaksi erillistä kierteellä kiinnitettyä pulttia.⁴⁵ Kuutio on muotona hyvin epätyypillinen ja epäkäytännöllinen tapa rakentaa tehokas pommi, koska kulmien ja terävien reunojen suunnassa pommin räjähdysvaikutus heikkenee huomattavasti.⁴⁶

Bobrikovin surmaamiseksi tarkoitetut pommit oli suomalaisten aktivistien itsensä rakentamia. Pommien suunnittelusta sekä niiden kehittämisestä vastasi koneinsinööri Albert Collan. Lähteet eivät kerro, mikä oli hänen motiivinsa näissä räjäytyskokeiluissa. Collan kuoli tapaturmaisesti sisällissodan lopulla keväällä 1918 saksalaisen vartiosotilaan ampumana, aivan kotinsa lähellä Oulunkylässä, Vantaajoen ylikulkevalla rautatiesillalla.⁴⁷

⁴⁴ Pommista otettiin 2.11.2020 näyte sen sisältämän räjähdysaineen selvittämiseksi. Näyte tutkittiin Keskusrikospoliisin rikosteknisessä laboratoriossa ja siitä saatu tulos oli negatiivinen. Epäilty esine ei ole koskaan sisältänyt räjähdysainetta. Näin ollen se on voinut olla myöhemmin valmistetuksi tarkoitetun pommin kuori, jota ei ollut vielä ehditty täyttää räjähdysaineella.

⁴⁵ Poliisimuseon kokoelmat Esine: RM 201801e_1618: Pommi.

⁴⁶ Thurman 2011, 120.

⁴⁷ Sotasurmasampo 1914–1922. <https://sotasurmat.narc.fi/fi/victims/Collan%>.

3. Pakettipommi, idea Ruotsista

Toukokuun 7. päivänä 1905 yritettiin toteuttaa pommi-isku ja sen kohteena oli suomalainen Viipurin läänin poliisikomentaja Leo von Gross. Ajatus postin kautta lähetettyyn pakettipommiin oli saatu Ruotsista. Tukholmassa oli elokuussa 1904 räjähtänyt vastaavanlainen pommi. Räjähdyks aiheutti paketin avaajan loukkaantumisen, ja iskun tekijä jäi tuntemattomaksi. Tekotavan täytyi olla tuttu aktivisteille, koska lähes kaikki SAV:n johtohenkilöt olivat maanpaossa Ruotsissa⁴⁸, ja tapahtumasta uutisoitiin runsaasti myös Suomessa. Esimerkiksi *Wiipuri* sanomalehti kirjoitti siitä tuoreeltaan elokuussa 1904:

Klo 10 aikaan viime perjantaina tapahtui Tukholmassa sangen merkillinen räjähdys. [...] Laatikko, jonka pituus ja leveys näyttivät olleen 20 ja 32 cm, [...] Silloin tapahtui hirmuinen räjähdys ja laatikko pamahti rikki, hirveällä paukauksella. Suuri joukko lyijyluoteja sinkoili joka suunnalle huoneessa, joka täyttyi räjähdysaineen savulla. [...] laatikko oli ollut täynnä jotain räjähdysainetta [...] lyijyluoteja [...] koneella varustettu, että se laatikkoa avatessa laukeaisi.⁴⁹

Viipurin pommi lähetettiin pikapakettina Helsingistä. Paketin avasi, juuri kuten oli tarkoitettu, iskun kohteeksi valittu von Gross. Pommi-isku sai runsaasti huomiota Viipurin sanomalehdissä⁵⁰, mutta unohdettiin nopeasti, koska pommi ei avatessa räjähtänyt.⁵¹ Vihtori Kososen mukaan pommin oli valmistanut ja suunnitellut ylioppilas Frederik Klingstedt ja siinä oli käytetty räjähdysainena Ruotsista salakuljetettua kaupallista dynamiittia.⁵² Klingstedt kuului Suomen Aktiivisen Vastustuspuolueen Taistelujärjestön johtohenkilöihin.⁵³

Poliisi tiedotti tapauksesta paikallisille sanomalehdille hyvin yksityiskohtaisesti. Pommi oli laukun sisällä olevassa erillisessä paketissa ja se oli lähetetty Helsingistä. Lähetyksessä olleen ilmoituksen mukaan se sisälsi vaatetavaraa ja oli osoitettu poliisikomissaari von Grossille, joka myös kuittasi lähetyksen ja ryhtyi tämän jälkeen avaamaan sitä. Avattuaan laukun hän näki sen sisältävän käytettyjä miehen alusvaatteita. Vaatteiden päälle oli kiinnitetty lappu, johon oli kirjoitettu: *”Tavaroita, jotka ehkä vievät perille.”* Vaatteiden lisäksi laukussa oli noin

⁴⁸ Metsämäki & Nisula 2004, 16–17.

⁴⁹ ”Helvetinkone Tukholmassa”. *Wiipuri* 23.8.1904.

⁵⁰ ”Helvetinkoneella yritettiin räjähdyttää Viipurin etsivä poliisiosasto”. *Wiipuri* 7.5.1905.

⁵¹ Keskisarja 2010, 110, 104.

⁵² Vihtori Kosonen, 28/VIII 31. Kansio III. Parmasen kokoelmat. KA.

⁵³ Olin 1994, 56.

25 cm pitkä, tammipuusta valmistettu lukittava laatikko, jonka kanteen oli lakalla ja narulla kiinnitetty avain. Avainta käännettäessä laatikon kansi oli ponnahtanut äkisti puolittain auki, ja samalla sen sisältä oli kuulunut heikko suhahdus. Tämän jälkeen laatikko oli alkanut savuta ja sieltä oli tullut palaneen ruudin tuoksu.⁵⁴

Pommin toimintaperiaate kuvailtiin hyvin yksityiskohtaisesti paikallisen Viipuri sanomalehden otsikoimassa artikkelissa: *"Helvetinkoneella" yritetty räjähdyttää Wiipurin etsivä poliisiosasto*. Ruudinsavun hälvettyä helvetinkonetta tai laatikkoa tarkasteltiin varovasti. Ensin suunniteltiin, että laatikko olisi upotettava veteen tai haudattava maahan. Von Gross kuitenkin halusi, että laatikkoa avataan. Pommi purettiin onnistuneesti läheisellä paraatikentällä.

Laatikon sisällä olevat narut menivät lukon molemmin puolin laatikon sivuja ja kantta pitkin erityisesti asetettujen rengasten kautta. Laatikko ei kuitenkaan jostakin syystä ollut päässyt avautumaan aivan kokonaan auki, joten sen sisältöä ei voinut kokonaan tarkastella. Laatikon ympärille sidottiin naru siten, että kansi pysyi paikoillaan samassa asennossa ja tämän jälkeen laatikon sisällä olevat narut katkaistiin, jolloin kansi voitiin irrottaa ja laatikon sisältö tuli kokonaan näkyviin. Laatikon sisällys oli peitetty paperilla [...] täynnä kahdeksan sentin pituisia ja 31–35 grammaa painamia nitroglyseriinipatruunoita [...] Kaikkiaan oli laatikossa 28 nitroglyseriinitankoa, painoltaan yhteensä yksi kilo ja 50 grammaa. Pötköissä tai patruunoissa oli seuraavat merkinnät: "Extra dynamit och Nitroglycerin aktiebolaget, Stockholm". Alimpana laatikon pohjalla, dynamiitin alla huomattiin olevan kolme nallia⁵⁵ ja niiden vierellä laatikon molemmilla sivuilla kaksi pahvitorvea [...] Pommin oli tarkoitus räjähtää kun avainta kierrättäessä laatikon keskipohjaan kiinnitetty voimakas teräsvieteri ponnahtattaisi laatikon kannen auki. Laatikon kanteen kiinnitetyt kaksi narua kiristysivät ja laatikon seinämissä olevia renkaita myöten lanka kiristyi, vetäisivät nauhat äkkiä pahviputkissa olevia rikkipalasia, jotka sytyttäisivät niiden lähellä olevan fosforin [...] miksi pommi ei räjähtänytkään [...] laatikon sisällä kulkemat narut olivat liian lyhyet [...] ettei se päässyt ponnahtamaan kokonaan auki,

⁵⁴ "Helvetinkoneella yritettiin räjähdyttää Wiipurin etsivä poliisiosasto". *Wiipuri* 7.5.1905.

⁵⁵ Nalli, toimivan tulilankanallin kehitti Alfred Nobel vuonna 1867 keksimänsä dynamiitin räjäytystä varten. Nalli oli valmistettu kuparista ja aloiteräjähteenä siinä oli elohopeafulmiinaattia, eli räjähdyselohopeaa. Davis 2000, 332.

vaikka ponnahdusvieteri oli riittävän voimakas. Laatikossa oleva lukko oli taas niin heikko, että räjähtämisen vaara oli jo ollut mahdollista kuljetuksen aikana.⁵⁶

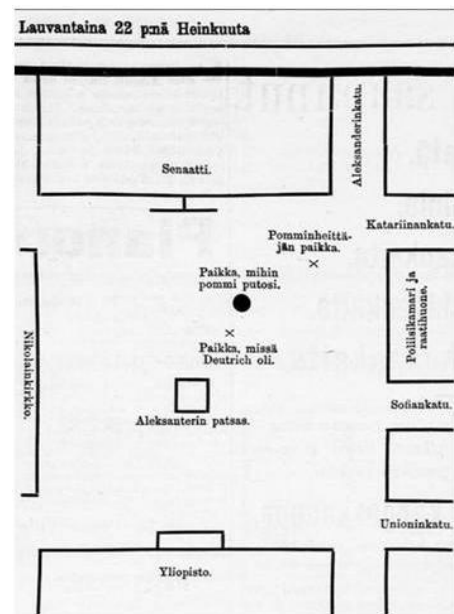
Vaikka isku epäonnistui täpärästi, oli sillä varmasti suuri psykologinen vaikutus. Onnistumisena voi pitää jo sitä, että pakettipommi päätyi ehjänä ilman enneaikaista räjähtämistä oikeaan osoitteeseen. Tavallisimmin tämän tyyppiset pommit toimivat väärään aikaan ja kaikkein yleisimmin silloin kun niitä ollaan kokoamassa. Sanomalehdessä ollut kuvaus on hämmästyttävän tarkka, ja siitä selviää kokonaisuudessaan pommin rakenne sekä sen toimintaperiaate, jopa niin tarkasti, että sanomalehdessä olleen kuvauksen perusteella Viipurissa käytetty pommi voitaisiin rakentaa uudelleen.

⁵⁶ ”Helvetinkoneella yritetty räjäyttää Viipurin poliisiosasto”. *Wiipuri* 10.5.1905, 2. päivän painos.

4. Aktivistien valmistamat heittopommit

Ylioppilas Fredrik Klingstedt valmisti myös seuraavan pommin, sen kohteena oli Suomen kenraalikuveröörin sijaisena toiminut salaneuvos Vladimir Deutrich. Pommi oli hyvin alkeellinen, aikatulilangalla varustettu räjähdyspanos. Venäläisiltä sosialistivallankumouksellisilta saatiin apua pommin valmistamiseen.⁵⁷ Pommin valmistamiseen tarvittu omatekoinen räjähdysgelatiini sekä aikatulilanka oli salakuljetettu venäläisten Pariisista olevasta laboratorioista,⁵⁸ mutta pommin nalleihin käytetyn elohopeafulminaatin⁵⁹, Klingstedt oli valmistanut Helsingin yliopiston kemian laitoksella.⁶⁰

Isku toteutettiin heinäkuun 19. päivänä vuonna 1905, pommin heittäjänä oli taistelujärjestön viipurilainen jäsen ylioppilas Artturi Salovaara.⁶¹ Huomattuaan salaneuvos Deutrichin, Salovaara syytti pommissa syyttimenä toimineen aikatulilangan⁶² sikarillaan ja heitti pommin kohti Deutrichia. Pommi putosi aivan Deutrichin viereen, mutta litteänä se pyörähti tarkoitettua kauemmaksi, eikä räjähtänyt heti.⁶³ Paikalla ollut Salovaaraa avustanut henkilö näki kuinka räjähdys voimasta von Deutrich kaatui vatsalleen, mutta kykeni pian nousemaan ylös ja nilkuttamaan pois paikalta vain lievästi sääreen haavoittuneena.⁶⁴ Toinen pommi-iskussa haavoittunut oli erään ajurin hevonen, joka haavoittui lautasen alapuolelta.⁶⁵ *Hämeen Sanomien* 21.7.1905 julkaiseman uutisen mukaan:

Kuva 3. *Sanomalehti Otavassa* 22.7.1905 ollut kuvaus Senaatintorilta.

⁵⁷ Chaliand & Blin 2007, 160.

⁵⁸ Klinge 1969, 277.

⁵⁹ Räjähdyselohopea eli elohopeafulminaatti keksittiin vuonna 1799. Ainetta valmistetaan käsittelemällä elohopeaa typpihapolla ja alkoholilla. Räjähdyselohopeaa käytetään tavallisesti nalleissa aloitevaikutuksen eli räjähdysaikaansaamiseksi. Hanell 1923, 40–41.

⁶⁰ Klinge 1989, 848.

⁶¹ Olin 1994, 56.

⁶² Englantilaisen William Bickfordin vuonna 1831 kehittämä räjähdyspanoksen tulilanka. Tavallinen tulilanka palaa 1 cm sekunnissa. Tulilangalla sytytetään nalli, joka räjäyttää räjähdysaineen. Hanell, 1923, 45.

⁶³ Parmanen Eino, "Suurriistan ajo" *Hakkapeliitta* 6.12.1932.

⁶⁴ Toimittaja Matti Tukia, Helsinki antaa haastattelussa 1933 seuraavat tiedot, Parmasen kansiot XV. 26. KA.

⁶⁵ "Pommiattentaatti". *Lahden Lehti* 25.7.1905.

Pommi, jota heittäjä piti kädessään, näytti pienehköltä 15 sentin levyiseltä säilykelaatikolta, joka oli käärittynä paperiin. Päättellen jäljelle jääneistä palasista, oli se ollut tavallinen kalasäilykelaatikon tapainen peltilaatikko, jossa sisällä oli voimakasta räjähdysainetta sekä erikokoisia lyijypalasia. Paikalta kerrotaan löytyneen kyyhkyn munan kokoinen lyijy muhkura.⁶⁶

Jälleen oli onnea matkassa, mahdollisuudet huomattavasti suurempiin vahinkoihin olivat olemassa. Ylioppilas Fredrik Klingstedt ei voinut mitenkään tietää, että venäläisiltä saatu räjähdysgelatiini⁶⁷ räjähtäessään synnytti kovan kuumuuden, joka sai aikaan pommiin asetettujen lyijyluotien sulamisen räjähdysten yhteydessä. Lyijyluotien tarkoituksena oli lisätä pommin sirpalevaikutusta. Sanomalehti *Suomalainen* kommentoi 24.7.1905 tapahtumaa seuraavasti:

Asiantuntijat arvelevat, että pommi oli huonosti ladattu tai että suuri avoin tori heikensi sen vaikutusta. Kysymys siitä, oliko pommissa sisällä metalliesineitä, on nyttemmin selvästi ratkaistu. Lyijylevyn kappale, 4 sm pitkä ja 3 sm leveä, joka löydettiin heti tapahtumapaikalta ja oli palanut, käyten vielä räjähdysainelta [...] Mitä tunnetaan, ei tällaisiin pommeihin tavallisesti käytetä lyijyn kappaleita haavoittumisen lisäämiseksi, koska lyijy helposti voi räjähdysten tapahtuessa sulaa. Tavallisesti pannaan niihin sen vuoksi kovempia metallipalasia. Kirurgisessa sairaalassa kerrotaan salaneuvos Deutchin kämmenestä löydetyn pieniä lyijyn sirpaleita.⁶⁸

Suomessa ei ollut asiantuntemusta arvioida iskussa käytetyn pommin rakennetta tai toimintaa, koska kyseessä oli ensimmäinen räjähdykseen päättynyt pommi-isku. Sanomalehti *Hufvudstadsbladetin* haastatteleamalla (ilo)tuliteteknikko Edvin Forsbäckillä oli kokemusta pelkästään ilotulitteista, eikä hänellä voinut ollut riittävää kokemusta määrittelemään tai arvioidaan dynamiitista valmistettua pommia ja sen aikaansaamaa vahinkoa. Forsbäck kertoi sanomalehti *Suomalaisen* 24.7.1905 päivätyssä uutisessa, joka lainaa sanomalehti *Hufvudstadsbladetia* seuraavasti:

Tulitusteknikko Edwin Forsbäck on Hbl:n mukaan tullut siihen päätökseen, että oikeata pommia ei ole käytetty murhayrityksessä. Jos pommi olisi ollut nitrogly-

⁶⁶ "Pommi murhayritys salaneuvos Deutchia vastaan". *Hämeen Sanomat* 21.7.1905.

⁶⁷ Klinge 1989, 848.

⁶⁸ "Helsingin pommiräjähdyksen johdosta". *Suomalainen* 24.7.1905.

seriinillä tai dynamiitilla ladattu, olisi sen vaikutus ollut rajumpi. Katu ja läheiset rakennukset olisivat saaneet tuntumia merkkejä räjähdyksestä ja lähellä olevat henkilöt olisivat vahingoittuneet. Hra Forsbäck arvelee, että täytetty pommi lienee ollut lähinnä n.k. kanuunanlaukaus - ja raketin kaltainen laitos, joita raketteja käytetään ilotulitusten alussa ja lopussa [...] Mutta tässä lienee läkipeltilaatikko ollut laitteen ympärillä pamahdukselle voimaa antamassa. Salaneuvos Deutrichin haavat olivat vähäisiä ja peltilaatikon sirujen aiheuttamia. Kemisti, tri A. W. Forsberg on tutkinut metallipaloja, joita on löydetty paikalta ja saanut selville, että ne ovat rautapeltiä. Itse räjähdysaineen laadusta ei olla varmoja. Toiset väittävät sen olleen nitroglyseriiniä, toiset taas arvelemat siinä olleen vain nallielohopeaa. Toht. Forsberg arvelee, ettei pommi ole ollut tuhoisan vaarallinen helvetinkone - vaan varmaankin sillä on tarkoitettu saada aikaan hyvin voimakas pamahdus. Pommi on kooltaan anneltu olleen tavallisen kalansäilykelaatikon kokoinen laatikko, noin 1,5 desim. halkaisijalla.⁶⁹

SAV:n Taistelujärjestön vuosikertomus paljasti tapauksesta seuraavaa:

"Syy räjähdysten suhteelliseen epäonnistumiseen on haettava räjähdysaineen laadusta. Taistelujärjestö oli sen hankkinut samasta laboratorioista, josta Plehven⁷⁰ surmaaman pommiin käytetty räjähdysaine valmistettiin ja se oli ihan samaa laatua. Täydellisen varmuuden saavuttamiseksi käytettiin se määrä räjähdysainetta, jonka laboratorio oli katsonut korkeimmaksi."⁷¹

Deutrichin kärsimät vammat, niin fyysiset kuin henkisetkin, olivat sellaisia, ettei hän koskaan enää uskaltanut jatkaa tehtäviään Suomessa.⁷²

Sanomalehdissä kirjoitettujen artikkeleiden perusteella uskottiin, että pommi oli vain ruudilla täytetty sardiinipurkki. Tämä ei tietenkään voinut pitää paikkaansa, sillä räjähdys oli rikkonut sen viereisistä taloista yhteensä 139 ikkunaa.⁷³

⁶⁹ "Poliisikuulustelussa, Pommi". *Lahden Lehti* 25.7.1905.

⁷⁰ Von Plehwen Venäjän sisäasianministeri sekä Suomen ministerivaltiosihteeri, joka murhattiin pommilla 28. päivänä heinäkuuta 1904. *Uuden Suomettaren. Lisälehti* 28.7.1904. Iskun toteuttivat Venäjän sosialistivallankumoukselliset eli eserrät.

⁷¹ Taistelujärjestön vuosikertomus, 20. SAVA. KA.

⁷² "Uutisia Helsingistä". *Uusi Suometar* 26.8.1905; Kujala 1995, 379.

⁷³ "Pommiattentaatti". *Lahden Lehti* 25.7.1907.

Pommin on täytynyt olla siitä kerrottujen kuvausten sekä sen aiheuttamien vahinkojen perusteella korkeintaan parin kilogramman painoinen aikatulilangalla sytytettävä heittopommi, jonka kuorena oli noin 15 senttimetriä leveä, muodoltaan pyöreähkö kalasäilykerasia.

Kuva 4. Rosenberg Harald, valokuvaaja. *Helsingin poliisilaitos ja Kaupunginvoudin konttori salaneuvos Deutchia vastaan suunnatun pommiattentaatin jälkeen. 19.7.1905.* Finna.fi.

Salaneuvos Deutchia vastaan Senaatintorilla tehdyssä pommi-iskussa oli paikalla avustamassa teini-ikäisiä koulupoikia, joiden tehtävänä oli auttaa pommin heittäjää pakenemaan.⁷⁴ Paikalla ollut aktivisti kertoo pakosuunnitelman onnistuneen erinomaisesti.⁷⁵

Koulupoikia johtanut aktivisti Primus Nyman huomauttaa, että tästä pommi-iskusta innostuneet koulupojat päättivät tehdä seuraavan iskun täysin itsenäisesti⁷⁶, ilman SAV:n hallinnon ohjeita tai lupaa.⁷⁷

Uusi isku heittopommilla poliisirakennusta vastaan

Kohteeksi valikoitui Helsingin poliisilaitoksen III piirin asema Eerikinkadulla aamuyöllä syyskuun 4. päivänä vuonna 1905. Pommin räjäyttämiseen tarkoitettua aikatulilankaa ei virheelisen sytytystavan takia saatu aluksi millään syttymään, mutta lopulta keksittiin käyttää palavaa sikaria. Pommi räjähti noin metrin päässä poliisiaseman ovesta, ja se lennätti ikkunan vieressä paperitöitä tehneen ylikonstaapelin huoneen nurkkaan. Läkipellistä valmistetun kuoren sirpaleita löytyi viereisten rakennusten seinistä.⁷⁸ Räjähdyksen ääni kuului lähes neljän kilometrin päähän Pasilaan asti ja lähes kolmesataa viereisten rakennusten ikkunaa rikkoutui. Mahdollisuudet huomattavasti suurempiin henkilövahinkoihin oli olemassa.⁷⁹

⁷⁴ Herra Primus Nymannilta haastatteluissa 3 päivänä huhtikuuta 1931 saatuja tietoja, 39. Kansio XIX. Parmasen kokoelmat. KA.

⁷⁵ Muutamia herra Osborne Hancock'ilta saatuja A. Salovaaran pakoa koskevia tietoja, herra Hancock'ia haasteltu 13/II 1931. Kansio XXIX. Parmasen kokoelmat. KA.

⁷⁶ Herra Primus Nymannilta. KA.

⁷⁷ Taistelujärjestön vuosikertomus, 21. SAVA. KA.

⁷⁸ Keskisarja 2010, 116.

⁷⁹ "Taas pommiräjähdyksellä poliisiaseman edustalla Helsingissä". *Wiipurin Sanomat* 9.9.1905

Pommi-isku vaikuttaa olleen koulupoikien itsensä suunnittelema ja järjestämä, eikä yksinkertaisen heittopommin valmistamiseen ollut tarvittu ulkopuolista apua. Sanomalehtiä kuitenkin sensuroitiin eikä tapahtumasta sanottavammin uutisoitu, muutama pikku-uutinen tapauksesta löytyy. *Wiipurin Sanomat* kuvasi iskua muutama päivä tapahtuman jälkeen seuraavalla tavalla:⁸⁰

*Tapahtumapaikalla ei löydetty tuskin mitään jätettä pommista, muutamia ohuita rautalevysirpaleita vain — ne arvattavasti ovat pommin kuoriin kuuluvia. Sen sijaan tavattiin mainituissa kivitaloissa poliisiaseman vastapäätä ikkunoista kolmanteen ja neljänteen kerrokseen lentäneitä luoteja. Ne ovat noin lyijykynän paksuisia ja usean. 4-3 senttimetrin pituisia rautatangosta katkaistuja palasia. Miten voimakkaasti ne ovat lentäneet, näkyy siitä, että ne ovat kiviseinää vasten litistyneet kuin lyijyluodit [...] Pommi oli heitetty jalkakäytävälle aseman ilmoitushuoneen ikkunan alle, jalkakäytävässä [...], näkyi pommin iskemiskohta kahden laatan liitospaikassa. Se on noin kämmenen laajuinen, melkoisen syvä kouru, joka kuuluu olleen täynnä hienoa kivipölyä.*⁸¹

Poikkeuksellisen pommi-iskusta teki, että iskun tekijöinä olivat koulupojat⁸² ja, että isku toteutettiin Suomen Aktiivisen Vastustuspuolueen mukaan järjestön ulkopuolella olevien kumouksellisten henkilöiden toimesta.⁸³

Pommi oli yksinkertainen aikatulilangalla varustettu heittopommi, hyvin samanlainen kuin aikaisemmassa iskussa käytetty pommi. Edellisen pommi-iskun sanomalehti *Suomalaisen* 24.7.1905 päivätystä uutisoinnista oli otettu oppia.⁸⁴ Koulupojat olivat ymmärtäneet vaihtaa aikaisemmassa pommissa sirpaleiksi tarkoitettut ja epäonnistuneeksi havaitut lyijyluodit rautatangoista katkaistuihin paloihin. Tämä näkyi läheisten rakennusten seinissä räjähdysten jälkeen, kuten *Wiipurin Sanomat* oli tapahtumasta kirjoittanut.⁸⁵

Senaatintorilla tehty isku epäonnistui vain koska pommissa oli väärentyypiset sirpaleet. Oikeantyyppisillä sirpaleilla varustettu pommi olisi erittäin suurella todennäköisyydellä vammauttanut tai tappanut kohteena olleen salaneuvoksen. Koulupoikien tekemä isku on

⁸⁰ Taistelujärjestön vuosikertomus, 21. SAVA. KA.

⁸¹ ”Taas pommiräjähdyksen poliisiaseman edustalla Helsingissä”. *Wiipurin Sanomat* 9.9.1905.

⁸² Metsämäki & Nisula 2004, 17–18.

⁸³ Hallinnon vuosikertomus, 21. SAVA. KA.

⁸⁴ ”Helsingin pommiräjähdyksen johdosta”. *Suomalainen* 24.7.1905.

⁸⁵ ”Taas pommiräjähdyksen poliisiaseman edustalla Helsingissä”. *Wiipurin Sanomat* 9.9.1905.

jäänyt epäselväksi jopa tavoiteiltaan. Pommi oli väärää tyyppiä, siinä oli pitänyt olla huomattavasti enemmän räjähdysainetta, jopa kymmeniä kiloja, jotta sillä olisi saatu merkittävää vahinkoa aikaiseksi, eikä aktivisteilla ollut vielä tuolloin niin suuria määriä räjähdysainetta.⁸⁶ Joitain oli kuitenkin opittu - sirpaleet oli vaihdettu oikeantyyppiseksi. Tässä tapauksessa pommin käyttäminen vaati vähemmän rohkeutta kuin aseiden ja pakomahdollisuuksien oli paremmat.

⁸⁶ Lauerma 1960, 150.

5. Venäläiset sosialistivallankumoukselliset avustavat aktivisteja pommien valmistamisessa

Hämeenlinnassa syyskuun 10. päivänä 1905 heitettiin pommi lääninkuvernöörinä toiminutta Aleksandr Papkovia (Papkoff) kohti. Tässä iskussa käytettiin ensimmäistä kertaa suomalais-ten aktivistien ja venäläisten sosialistivallankumouksellisten yhteistyössä valmistamaa pommiä.⁸⁷ Aktivistien salainen toiminta oli siirtynyt kesällä 1905 Ruotsista Suomeen. Samalla oli tyrehtynyt tähän toimintaan käytetyt salakuljetusreitit, joten Ruotsista ei enää saatu räjähdysainetta.⁸⁸ Apuna pommin valmistuksessa oli Sveitsistä Suomeen saapunut venäläisten sosialistivallankumouksellisten räjähdysaine- ja pommiasiantuntija Pinhas Rutenberg, joka esiintyi Suomessa nimellä *tohtori Braun*.⁸⁹ Pommissa käytetty räjähdysaine oli nitroglyseriiniä ja nitroselluloosasta itse valmistettua dynamiittia. Pommissa oli kolme räjähdyselohopealla varustettua nallia, joiden tarvitseman räjähdyselohopean Klingstedt oli jo aikaisemmin valmistanut Helsingin yliopiston kemian laitoksella.⁹⁰ Aktivisti ja paikalla ollut Filemon Tidermann toteaa haastattelussa:

Huvila sijaitsi Kirkkonummella [...] ja siellä asuivat [...] veljekset Fredrik ja Adolf Klingstedt... Neuvonantajana oli pommien valmistuksessa (n.s. makedonialaisia pommeja)⁹¹ oli tohtori Braun Sveitsistä. Syksymmällä valmistettiin pommeja nitroglyseriiniä [sic.].⁹²

Puolue ilmoitti myös vuosikertomuksessaan olevansa vastuussa pommi-iskusta:

Hämeenlinnan kuvernööriä Papkoffia vastaan tehtiin järjestön toimesta murhayritys, joka jäi vaikutusta vaille nähtävästi siitä syystä, että pommin syyttimeen käytetty kotimainen aines vaikka se kokeita tehdessä oli näyttänyt käyttökelpoiseksi, kuitenkin ei tehnyt tehtävänsä.⁹³

⁸⁷ Taistelujärjestön vuosikertomus, 21. SAVA. KA; Maalari Juho Tapola, Helsinki, syntynyt Hauholla 15 päivänä helmikuuta v. 1879, antaa haastattelussa 25/X 1934 seuraavat tiedot. Kansio XXIV. Parmasen kokoelmat. KA. Ks. myös Parmanen, Eino, "Murhayritys josta tulikin viaton ilotulitus". *Hakkapeliitta* 13.3.1934.

⁸⁸ Jäljennös Filemon Tidermannin muistiinpanoista. KA.

⁸⁹ Kujala 1995, 367.

⁹⁰ Klinge 1989, 848.

⁹¹ Futrell mainitsee kirjassaan makedonialaiset pommit. Venäläiset saivat ohjeet kunnollisten pommien tekoon bulgarialaiselta ekspertiltä vuonna 1905. Samalla hän kertoo Ranskasta ostetuista syytyslangoista, joita kuljettiin Suomen kautta Venäjälle. Futrell 1964, 66.

⁹² Jäljennös Filemon Tidermannin muistiinpanoista. KA.

⁹³ Taistelujärjestön vuosikertomus, 21. SAVA. KA.

Kuvernööri oli juuri saapunut kaupungin poliisimestarin kanssa virka-asuntonsa eteen, kun vaunujen vierelle heitettiin kaupunginhotellin puolelta noin 30 senttimetrin pituinen ja kahvipurkin muotoinen esine, joka maahan osuessaan syttyi pamahtaen palamaan.⁹⁴ Iskussa avustamassa ollut työläisaktivisti kertoo haastattelussa pommista ja tapahtumista seuraavasti:

Pommi oli noin 2-3 litran vetoisessa maitotonkassa, jonka [...] Tapola tuli sinne tuoden kertojalle sinne maitokannun. Sen sisällä oli kysymyksessä olevaa tarkoitusta varten valmistettu pommi [...] heittivät miehet pommin, niin kuin oli suunniteltu, rattaiden ja hevosen väliin, mutta kun pommi putosi maahan, repeytyi sen kuori. Pommi ei silloin räjähtänyt, vaan syttyi sen sijaan palamaan. Ainoastaan kuulat, jotka olivat pommin sisällä, räjähtivät, mutta tekemättä kuitenkaan mitään vahinkoa.⁹⁵

Kuulilla kertoja tarkoittanee pommissa olleita nalleja, joiden tarkoituksena oli räjäyttää omatekoinen dynamiitti. Toinen paikalla ollut työläisaktivisti täydentää kertomusta lisäten:

Pommi ei kuitenkaan räjähtänyt, vaan alkoi palaa vihreällä tulella [...], mutta pommi yhä vain paloi räjähtämättä.⁹⁶

Tampereen Sanomat uutisoi tapauksesta:

Kun lääninkuvernööri Papkov illalla kaupungin poliisimestarin seurassa palasi rautatieasemalta [...], kuului vaunujen takaa pari heikkoa pamausta. Välittömästi tämän jälkeen nähtiin maassa sähisevä tulenliekki, samanlainen [...], kun ilotulitukseen tehtyä ruutisekoitusta poltetaan. Kun liekki lopulta sammui ja paikkaa ryhdyttiin tarkemmin tutkimaan, löydettiin sieltä kahvipurkkia muistuttama kannellinen 13,5 senttiä leveä ja 14 senttiä korkea läkipeltiastia. Tämän astian sisältä löytyi pieni lasiputki ja noin 250 hevosenkengännaulan puolikasta. [...] hevosennauloista, jotka olivat Ruotsissa valmistettuja [...] Pihaan tultaessa oli kuulunut kolme paukahdusta, joista ensimmäinen oli kovin. Räjähdyksen jälkeen paloi pommin sisällys hitaasti 5 minuuttia.⁹⁷

⁹⁴ Parmanen 1939, 641.

⁹⁵ Saaristo, Juho Heikki, suutari, antaa haastatteluissa Turussa 21/XII ja 22/XII 1933 seuraavat haastattelutiedot, Kansio XXIX. Parmasen kokoelmat. KA.

⁹⁶ Maalari Juho Tapola. KA.

⁹⁷ "Hämeenlinnan pommi". *Tampereen Sanomat* 13.9.1905.

Poliisi otti jäljelle jääneet pommin osat, kuoren ja rautanaulat haltuunsa tutkintaa varten.

Pienempi sylinteri ja kansi tavattiin kuvernöörin asunnon pihalta, toisen talon rajalla olevan aitauksen vierestä.⁹⁸

Hämeenlinnan poliisimestari Aleksanteri Haveman kertoi kymmenen päivää tapahtuman jälkeen ilmestyneessä paikallislehdessä pommin rakenteen hyvin tarkoin:

Asiantuntijan lausunnon mukaan räjähdyskappale oli ladottu kostealla pyroksoyliinilla ilman mitään sytytysainetta, jonka johdosta pyroksoyliini paloi saavuttamatta aikaan räjähdystä. Pommin oli rakennettu siten että, räjähdysaineen sisälle oli asetettu paksu lasiputki, joka sisälsi pienemmän samanlaisen lasiputken, jonka sisällä oli märkä (happoa) galvaaninen elementti sekä sen päässä raskas tinasta tehty sylinteri. Rikkoutuvan putken vieressä oli hiiltä, kun räjähdyskappale osui maahan, särkyi lasiputki, vapauttaen (hapon), joka sytytti hiilen ja siitä syntynyt palo sytyttää kolme paukkuhopealla, varustettua nallia. Tästä räjähdyksestä putosi kumminkin läkkipeltirasian pohja pois ja samalla kertaa yksi nalleista; sitä vastoin syttyivät molemmat muut nallit ja räjähtivät [...] Ja kuten aikaisemmin todettiin, ei pyroksoyliini,⁹⁹ räjähtänyt, vaan se paloi keltaisella liekillä saamatta aikaan mitään huomattavaa savua.¹⁰⁰

[...] aidan luota oli löytynyt paitsi pommin pohjaa vielä noin 2½ senttimetrin pituinen putki sisältäen nähtävästi dynamiittia.¹⁰¹

⁹⁸ "Uutisia maaseudulta. Räjähdys". *Uusi Suometar* 12.9.1905.

⁹⁹ Pyroksoyliini eli pumpuliruuti valmistettiin puuvillasta tai selluloosasta käsittelemällä sitä typpi- ja rikkohapon seoksella. Ulkomuodoltaan se muistutti selluloosaa tai valkoista pahvia. Hanell 1923, 24–25.

¹⁰⁰ Hämeenlinnan poliisimestari A. Haveman, "Yleisöltä". *Hämeen Sanomat* 22.9.1905.

¹⁰¹ "Pommiräjähdys Hämeenlinnassakin. Kuvernööri vahingoittumatta". *Hämetär* 13.9.1905.

Pommin oli tarkoitus räjähtää maahan iskeytyessä, mutta pommissa ollut haposta ja herkästi sytyvästä aineesta tehty sytytin todennäköisesti irtosi osittain heiton aikana tai sitten Klingstedtin valmistama räjähdysaine ei toiminut tarkoitetulla tavalla. Rikkoutuneista lasiampulleista vapautunut happo sytytti pommissa olleen räjähdysaineen vaarattomasti palamaan, ja se paloi kirkkaalla liekillä kiivaasti usean minuutin ajan. Jos pommi olisi toiminut halutulla tavalla, olisi useampi lähellä ollut siviilinen henkilö haavoittunut tai kuollut.

Edellisenä vuonna 1904 sisäasianministeri Vjatšeslav von Plehwea vastaan Pietarissa tehdyssä onnistuneesta pommi-

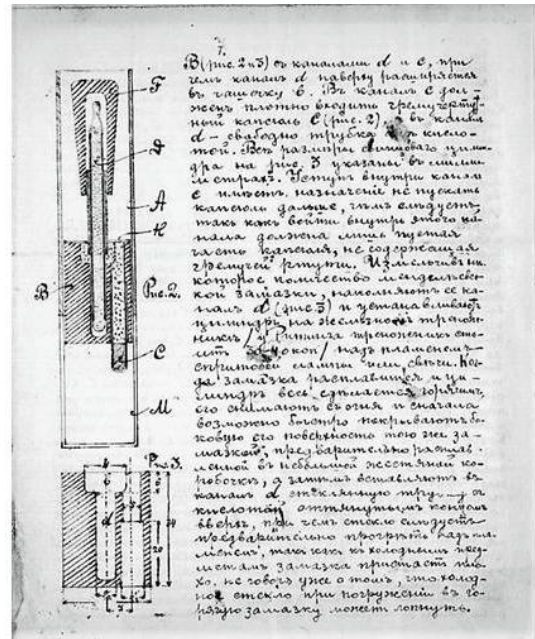

Kuva 6. Maitokannu, korkeus 14,8 senttimetriä ja leveys 13,5 senttimetriä. Tarkalleen Papkovin pommi-iskussa kuvatun kaltainen maitokannu. Haminan kaupunginmuseot. Finna.fi.

iskussa samanlainen pommi heitettiin hänen vaunujensa sisään.¹⁰² Pommi tappoi ministerin välittömästi, murskasi vaunut ja haavoitti kuolettavasti vaunuja vetäneet hevoset. Tapahtumapaikalta löydettiin pommiin sirpaleiksi asetettuja hevosenkengän nauvoja. Von Plehwen surmannut pommi painoi noin viisi kiloa.¹⁰³ Sytyttimen tarkka rakennepiirros sekä yksityiskoh-

taiset ohjeet pommiin valmistamisesta ovat säilyneet ja ne on taltioitu Venäjän sosialistiseen vallankumouspuolueeseen kuuluneen Leonid Krasinin arkistoon.¹⁰⁴ Pommin heittäjän mainitsema ja sanomalehdessä kerrotun mukainen 13,5 senttimetriä leveä ja 14 senttimetriä korkea maitokannu löytyy Haminan kaupunginmuseon kokoelmista.¹⁰⁵

Kannu vastaa kaikilta ominaisuuksiltaan iskussa käytettyä. Naulojen tarkka määrä kertoo sen,

Kuva 5. Leonid Borisovič Krasin. Instructions how to prepare explosives. N.d. Venäläisten sosialistivallankumouksellisten pommioppaan ohje hapolla toimivan iskusytyttimen valmistamiseksi. IISH, Amsterdam.

¹⁰² Laqueur 2001, 93.

¹⁰³ Chaliand & Blin 2007, 157–158.

¹⁰⁴ Instructions how to prepare explosives. N.d. Leonid Borisovič Krasin Papers. International Institute of Social History (IISH).

¹⁰⁵ https://www.finna.fi/Record/musketti_kym.M42:HNAE10402:1

että ne oli hankittu pommia varten. Naulat oli todennäköisesti asetettu maitotonkan reunoja vasten. Valmis pommi on painanut arvioilta lähes kuusi kilogrammaa ja siinä oli räjähdysainetta noin kolme kilogrammaa. Räjähdysaineella oli täytetty hevosenkengännauloista ja sytyttimeltä vapaaksi jäänyt tila.

Aktivistien viimeinen pommi-isku yritys

Syyskuun lopulla vuonna 1905 suunnitellun pommi-iskun kohteena oli edellisenä vuonna virkaansa nimitetty kenraalikuvernööri, ruhtinas Ivan Obolenski. Iskua oli suorittamassa Taiselujärjestöön kuulunut viipurilainen Uno Serenius sekä tehtävään lupautunut tuntematon työläisaktivisti.¹⁰⁶

Kuvernööri oli tarkoitus surmata pommilla hänen matkatessaan syyskuun lopulla junalla Pietariin.¹⁰⁷ Ruhtinasta odotettiin kapsäkkiin rakennetun pommin kanssa Kaipiaisten rautatieasemalla, jossa pommi oli tarkoitus heittää joko ruhtinaan junavaunuun tai sen alle. Pommi oli kookas, se painoi lähes seitsemän kiloa ja sen sytytyksessä oli 3,5 sekunnin viive.¹⁰⁸ Pommin oli rakentanut jälleen ylioppilas Klingstedt, *tohtori Braunin* avustuksella. Rutenberg oli hakenut syyskuun alussa aselaiva *John Graftonilta*¹⁰⁹ matkalaukullisen dynamiittia, joten räjähdysainetta pommia varten oli nyt riittävästi.¹¹⁰ Pommin koon ja sytyttimessä olevan lyhyen viiveen vuoksi olisi ollut erittäin todennäköistä, että myös pommi-iskun tekijä olisi haavoittunut vakavasti tai saanut surmansa iskussa.¹¹¹ Ruhtinas oli kuitenkin muuttanut matkasuunnitelmiaan ja matkusti Pietariin laivalla¹¹², eikä tätä tietoa ehditty toimittaa ajoissa asemalla odottaville iskun tekijöille. Uno Serenius toteaa haastattelussa, että tämän jälkeen suunnitelmaa muutettiin, ja seuraavaksi pommi oli tarkoitus pudottaa Viipurissa hotelli Continentalin ulkoparvekkeelta kohti ruhtinaan hevostaunuja. Iskua suorittamaan ilmoittautunut työläisaktivisti kuitenkin kyllästyi odottamiseen ja palasi pommi mukanaan Helsinkiin.

¹⁰⁶ Herra Uno Serenius, Helsinki, haastatteluissa 10–11/IX,14/IX, 18/IX 6/X ja 7/XI 1931 saatuja tietoja. Kansio XXIX. Parmasen kokoelmat. KA.

¹⁰⁷ Kujala 1995, 395.

¹⁰⁸ Herra Uno Serenius. KA.

¹⁰⁹ Aselaiva *John Grafton* oli suomalaisten aktivistien sekä venäjän sosialistivallankumouksellisten yhteishanke, aseiden sekä räjähdysaineiden hankkimiseksi Venäjällä vuonna 1905 suunniteltua vallankumousta varten. Hankkeen rahoittajana oli Japani. Laiva räjäytettiin Pohjanlahdella Pietarsaaren ulkopuolella 8.9.1905. Futrell 1963, 84.

¹¹⁰ Olin 1994, 115; Futrell 1963, 84, 247.

¹¹¹ Laqueur 2001, 93.

¹¹² Koskentausta, Michael (entinen nimi Krochhin) antaa haastattelussa 1933 seuraavia tietoja, 25. Kansio XXIX. Parmanen kokoelmat. KA.

Koska Obolenskia vastaan yritetty pommi-iskua ei voitu toteuttaa, pommi oli tarkoitus heittää tämän jälkeen Viipurin läänin kuvernöörin viransijaisen, vapaaherra Michael von Medemin asuntoon. Tekoa oli suunnitellut Serenius, jolla ei ollut tähän yritykseen minkään tahon lupaa.¹¹³ Tämän enempää ei pommista tai sen myöhemmistä vaiheista ei tiedetä.

Vaikkei pommien räjäyttämällä saatu merkittäviä uhreja, on syytä huomioida, että Hämeenlinnassa läänin kuvernööri Papkovia vastaan tehdyn iskun jälkeen keisari esitti tähän pommi-iskuun liittyvän Suomea koskevan uhkauksen, jossa hän ilmoitti olevansa pakotettu julistamaan koko Suomi sotatilaan. Kuten oli tapahtunut Puolan kohdalla muutamaa kuu-kautta aikaisemmin kesäkuussa 1905.¹¹⁴ Miksi näin ei kuitenkaan tapahtunut uhkauksesta huolimatta - syytä siihen ei tutkimuskirjallisuus kerro. Ehkä pelättiin, että Suomeen suunniteltu sotatila olisi aikaansaanut vain lisää kapinointia, mikä sai Venäjän hallitsijan noudattamaan pidättyväisyyttä, olihan koko Venäjän valtakunta samaan aikaan hyvin jännittyneessä tilanteessa.¹¹⁵ Kyseessä voi kuitenkin olla suomalaisten aktivistien suurin saavutus, asia joka on lähes poikkeuksetta jäänyt huomaamatta Suomen sortokautta tutkivilta henkilöiltä.

¹¹³ Herra Uno Serenius. KA.

¹¹⁴ Keskisarja 2010, 124–125.

¹¹⁵ Lauerma 1960, 150; Olin 1994, 180.

Loppulause

Selkeitä ristiriitoja tutkimuksessa käytetyistä lähdemateriaalista ei löydy, joten on pääteltävissä, että pommi-iskut on toteutettu tai toteutettiin tutkimuksessa käytettyjen lähteiden esittämällä tavalla. Vahinkojen määrällä mitattuna aktivistien pommi-iskut eivät koskaan saavuttaneet tavoitteitaan. Pommi-iskujen tuhoja pienensi ammattitaidon ja voimakkaiden räjähteiden puute. Kenraalikuvernööri Bobrikovin murhan jälkeen suomalaiset aktivistit tarvitsivat ja saivat apua venäläisiltä sosialistivallankumouksellisilta taistelussaan Suomessa toimeenpantuja venäläistämistoimenpiteitä vastaan. Ensimmäinen Viipurissa tehty pakettipommi-isku oli suomalaisten itsensä suunnittelema ja toteuttama, ja sen esikuva otettiin läheltä Ruotsista. Seuraavat iskut toteutettiin venäläisiltä sosialistivallankumouksellisilta saatujen materiaalien tai ohjeiden mukaan.

Tässä tutkimuksessa käsitellyistä pommi-iskusta tai niiden yrityksestä vain kolmella näistä oli hyvät edellytykset onnistumiseen. Miksi ne sitten epäonnistuivat?

Aikaa tarvittaviin kokeisiin ei ollut, sosialistivallankumouksellisten syksyllä suunnittelema vallankumous levisi Suomeen käytettyihin resursseihin nähden aivan liian aikaisin. Kokemusta pommien käytöstä tai niiden vaikutuksesta ei ehtinyt karttua riittävästi, niiden muutaman kuukauden aikana, kun niillä yritettiin toteuttaa iskuja. Viipuriin lähetetyssä pakettipommissa langat oli solmussa, ja heittopommiin lisätyt sirpaleet oli väärän tyyppisiä. Iskusyöttimellä varustetussa pommissa pommin rakenne ei kestänyt heiton aiheuttamaa räsitystä, tai siihen valmistettu omatekoinen dynamiitti ei toiminut tarkoitetulla tavalla. Poliisiasemaa kohti tehdystä iskusta räjähdysainetta olisi täytynyt olla useita kymmeniä kilogrammoja enemmän. Viimeisessä pommi-iskuyrityksessä pommin heittäjä ei uskaltanut suorittaa iskua, joka olisi todennäköisesti ollut kohtalokas myös hänelle itselleen. Viimeisellä iskulla ehkä vielä yritettiin paikata aikaisempia, jo epäonnistuneiksi luultuja tai sellaisiksi osoittautuneita iskuja.

Miten paljon iskujen epäonnistumisessa oli niiden tekijöiden oman hengen menettämisen pelosta, on vaikea sanoa. Joka tapauksessa pommi-iskuilla oli selvästi iskujen kohteeksi joutuneille virkamiehiä lamauttava vaikutus.

Pommi-iskut ja niiden yritykset jäivät sivummalle historiankirjoituksessa, koska niissä ei syntynyt uhreja tai marttyyreita. Jos joku kohteena olleista henkilöistä tai sivullisista olisi kuollut iskuissa, olisivat iskut saaneet historiallisemman maineen. Kaikesta huolimatta aktivistien

käyttämien pommien merkitystä on vähätelty jopa liikaa. Aikakautta seurannut sisällissota toimi ehkä vielä voimakkaampien tunteiden näyttämönä, mikä entisestään haalensi muistikuvia.

Aktivistien pommi-iskut loppuivat vuoden 1905 lokakuun lopulla alkaneeseen suurlaktoon, joka päätti ensimmäisen sortokauden. Vaikka aktivistien tulokset jäivät murhissa ja pommi-iskuissa määrältään varsin vaatimattomiksi, oli niillä suuri symbolinen merkitys. Ne herättivät huomiota niin Suomessa kuin Venäjälläkin, millä on varmasti ollut vaikutusta keisarin suurlakon jälkeen antamaan manifestiin, tai näin ainakin suomalaiset ovat halunneet tulkita asiaa.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I Painamattomat lähteet

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

Eino I. Parmasen -kokoelma, kansiot I-III, X, XXIII, XXIV, XV, XXIX

Kenraalikuvernöörin kanslian arkisto (KKKA)

Kotitarkastuksissa takavarikoitua aineistoa

Suomen Aktiivisen Vastustuspuolueen Arkisto (SAVA)

Vuosikertomukset 1904–1905

International Institute of Social History (IISH), Amsterdam, (<https://iisg.amsterdam/en>)

Leonid Borisovič Krasin Papers

Instructions how to prepare explosives. N.d.

II Painetut lähteet

Davis, Tenney L 2000: *The Chemistry of Powder & Explosives*. GSG & Associates publihers.

Futrell, Michael 1964: *Vallankumouksen etappimiehiä. Maanalaista toimintaa Suomessa ja Skandinaviassa vuosina 1863–1917*. Weilin & Göös.

Hanell, E 1923: *Hävitystyöt*. Helsingissä Kustannusosakeyhtiö, Otava.

Lauerma, Matti 1960: "Aktivismi". Teoksessa: *Venäläinen sortokausi Suomessa*. Toim. Tommila, Päiviö. WSOY, s. 137–154.

Parmanen, Eino 1936: *Taistelujen kirja, I osa, Routakauden puhkeaminen*. WSOY.

Parmanen, Eino 1937: *Taistelujen kirja, II osa, Taisteluvaiheen kärjistyminen. Kenraalikuvernööri Bobrikov saavuttaa diktaattorinvaltuudet*. WSOY.

Parmanen, Eino 1939: *Taistelujen kirja, III osa, Taistelun ja jännityksen aikaa rajuilma yllymässä myrskyksi*. WSOY.

Parmanen, Eino 1941: *Taistelujen kirja, IV osa, Suurlakko ja sitä lähinnä seurannut aika*. WSOY.

Thurman, James T. 2011: *Practical Bomb Scene Investigation*. Second Edition. CRC Press.

Sanoma- ja aikakauslehdistö

Hakkapeliitta 6.12.1932

Hämeen Sanomat 1.1.–31.12.1905.

Hämetär 1.6.1903 - 31.12.1905.

Kylkirauta 2/2015.

Lahden Lehti 25.7.1905.

Suomalainen 24.7.1905.

Tampereen Sanomat 13.9.1905.

Uusi Aura 12.9.1905.

Uusi Suometar 1.6.1903 - 31.12.1905.

Wiipuri 1.1.1905–31.12.1905.

Tutkimuskirjallisuus

Chaliand, Gerard & Blin, Arnaud (edited) 2007: *The History of Terrorism from Antiquity to Al Qaeda*. www.academia.edu/28582429.

Daly, Jonathan 2004: *The Watchful State, Security Police and Opposition in Russia 1906–1917*. Northern Illinois University Press.

High-Impact Terrorism. Proceedings of a Russian-American Workshop (2002). National Research Council. The National Academies Press.

Keränen, Jorma (toim.) 1992: *Suomen Itsenäistymisen Kronikka*, Gummerus Kirjapaino Oy.

Keskisarja, Teemu 2010: *Vääpeli T:n tapaus ja muita kertomuksia suomalaisesta terrorista*. Kustannusosakeyhtiö Siltala.

Keskisarja, Teemu 2011: "Terrorismin potentiaalinen pikkujättiläinen: poliittisen väkivallan sarastuskausi 1904–1906". Teoksessa Kullberg (toim.) 2011, s. 48–71.

Klinge, Matti 1969: "Suomessa tehtyjen poliittisten murhien historiaa". Teoksessa: *Poliittiset murhat*. Toim. Hyams, Edward, s. 270–281.

Klinge, Matti (toim.) 1989: *Helsingin yliopisto 1640–1990: Keisarillinen Aleksanterin yliopisto 1808–1917*. Otava.

Kujala, Antti 1989: *Vallankumous ja kansallinen itsemääräämisoikeus. Venäjän sosialistiset puolueet ja suomalainen radikalismi vuosisadan alussa*. SHS.

Kujala, Antti 1995: *Venäjän hallitus ja Suomen työväenliike 1899–1905*. SHS.

Kujala, Antti 2016: *Vastakkainasettelun yhteiskunnan synty. Syksyn 1905 suurlakko Helsingissä ja muualla Suomessa*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 2016.

Kullberg, Anssi, toim. 2011: *Suomi Terrorismi Supo. Koira joka ei haukkunut, miksi ja miten Suomi on välttynyt terroristien toiminnan leviämiseltä?* WSOY, s. 10–44.

Laqueur, Walther, 2001: *A History of Terrorism - with a new introduction by the author*. Transaction Publishers.

Metsämäki, Mikko & Nisula, Petteri 2006: *Aktivistit, Suomalaisten kansallisliikkeiden tarina*. Edita.

Olin, K-G 1994: *Aselaiva John Grafton*. Ase-lehti Oy.

Rocchi Tony 2019: *Political Terrorism in the Russian Empire, 1861-1917: the origins of terrorism in the modern world*. <https://www.academia.edu/11462861/> (Luettu 23.2.2021)

Vetenniemi, Erkki 2019: *Suomi terrorin tukikohtana. Kuinka Lenin tovereineen tuhosi Venäjän suomalaisten suosiollisella avustuksella*. SKS.

Zetterberg, Seppo 1988: *Viisi laukausta senaatissa. Eugen Schaumanin elämä ja teko*. Otava.